

Лукиша Р. Т., здобувач, НУЦЗУ

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ В УМОВАХ РИЗИКІВ ЯК ОБ'ЄКТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

У статті запропоновано підходи до визначення ризиків соціально-економічного розвитку регіонів – аксіологічний, гносеологічний, системний і ситуаційний. Доведено, що державна політика розвитку регіонів має реалізовуватися за допомогою системи управління ризиками, до якої належать суб'єкт, об'єкт, функції, заходи, принципи тощо.

Ключові слова: державна політика, соціально-економічний розвиток, регіон, ризики.

Axiological, gnoseological, comprehensive and situational approaches to determination of the risks of social and economical regional development are proposed. It was established that state policy of said regional development must to proved system of risk-management which consist of subject, object, functions, measures, principles etc.

Keywords: state policy, social and economical development, region, risks.

Постановка проблеми. Важливість проблематики державної політики щодо розвитку регіонів зростає відповідно до посилення демократичних тенденцій розвитку українського суспільства, актуалізації негативних процесів і настроїв у ньому, збільшенням фінансово-економічних, зовнішньополітичних та інших загроз. Тому значний інтерес представляють дослідження, присвячені визначенню механізму забезпечення національної безпеки України крізь призму розвитку її регіонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фінансово-економічний, інституційний, інноваційний, правовий та інші аспекти державної регіональної політики розглядали С. Белай, С. Біла, І. Валентюк, М. Гончаренко, Т. Дерун, М. Долішній, О. Коротич, А. Кузнецов, О. Лебединська, В. Мамонова, Н. Мирна, Р. Соболев, Ю. Шаров, І. Шкуратова та ін. Водночас підвищується значимість розвідок, присвячених виробленню засобів і заходів державного управління ризиками регіонального розвитку. Це зумовлено тим, що негативних вплив ризик-факторів позначається, насамперед, на соціально-економічному розвитку регіонів і зумовлює втрати матеріально-технічного, фінансового, морального та ін. характеру. Тому актуальним є здійснення наукового обґрунтування підходів до державного управління соціально-економічним розвитком регіонів з урахуванням стану ризик-середовища.

Постановка завдання. Зважаючи на це, метою статті є дослідження

соціально-економічного розвитку регіонів в умовах ризиків як об'єкта державного управління.

Виклад основного матеріалу. Слід відзначити, що комплексних досліджень поняття та природи ризику бракує. Більше того, чисельні наукові розвідки (В. Андропова, С. Білої, С. Белая, О. Бондара, О. Гудзинського, С. Домбровської, С. Карпця, Б. Колеснікова, В. Котковського, С. Кучерук, С. Майстро, О. Мельниченко, Н. Нижник, А. Помази-Пономаренко, О. Потапової, А. Семенченко, О. Снігової, Н. Ткачової, О. Труша, Л. Шамілевої, І. Шкуратової та ін.) свідчать про значний спектр вияву ризику, адже він охоплює всі сфери життєдіяльності. Зокрема, соціальну, екологічну, інвестиційну, валютну, виробничу, аграрну, освітню, гуманітарну, політичну, інформаційну тощо.

Як зазначають В. Алпєєв, О. Білявська та ін., термін «ризик», за однією з версій, означає скелю, риф або небезпеку зіткнення з ними (англ. «risk») [1; 3, с. 550]. Відповідно до другої версії термін «ризик» походить від латинського «resecum», яке перекладається як «відважність» [4, с. 30].

У вітчизняній науці «ризик» здебільшого вживається в значенні «небезпека», її уникнення. При цьому розрізняють подію, у межах якої реалізується небажана можливість, тобто ризик, оцінювання такої події, аналіз вираженості та серйозності небезпеки й вчинення дій щодо зменшення небажаних наслідків (управління ризиками за допомогою державноуправлінських рішень). Управління ризиком може здійснюватися різними способами, а саме: на основі стратегічного планування, експертних оцінок, математичної моделі, а також подекуди інтуїтивно. Тому можливі варіації в постановці задач управління ризиком, наприклад, мінімізація збитку через його прогнозування та страхування.

Наразі існують протилежні позиції щодо характеристики ознак ризику, які, уважаємо, доповнюють один одного. В узагальненому вигляді ознаки ризику можуть бути представлені таким чином: 1) ризик має здатність до накопичення й ускладнення; 2) він передбачає загрозу настання збитків або сподівання на позитивне вирішення проблеми; 3) ризик характеризується варіативністю, а також суперечливістю; 4) для усунення негативного впливу ризику важливо, щоб була альтернативність у діях та ін.

Аналіз ознак ризику з урахуванням предмету нашого дослідження (регіону як макро-, мезо- і мікросередовища) та останніх новведень (див. ст. 1 ЗУ «Про засади державної регіональної політики» щодо поділу регіонів [8]) дає підстави стверджувати, що ризики виконують роль своєрідних критеріїв соціально-економічного розвитку регіонів (див. рис.). Їх слід використовувати під час вироблення державної політики, оскільки сфера людської діяльності переобтяжена ризиками, які здебільшого мають характер несприятливих і небажаних подій.

Уважаємо за доречне здійснення об'єднання ризиків у систему, адже вони відзначаються особливою рухливістю та масштабом вияву – можуть

впливати одночасно на декілька сфер життєдіяльності.

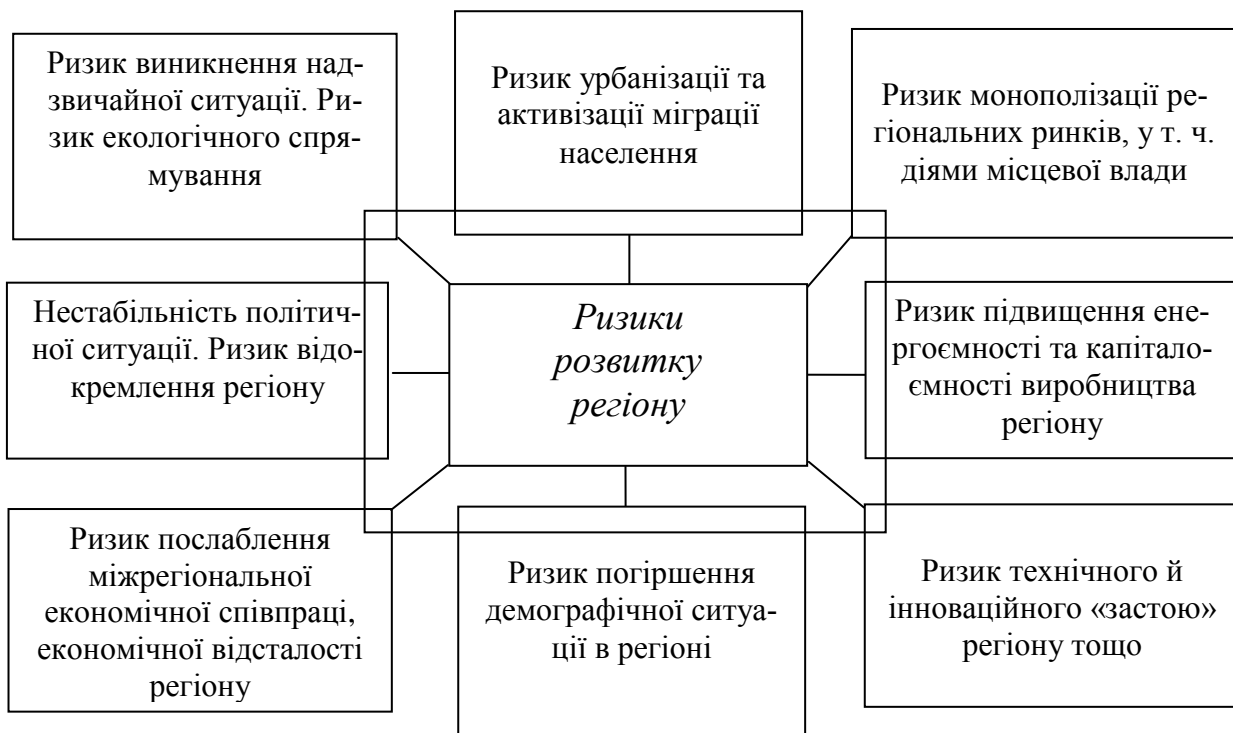

Рис. Ризики соціально-економічного розвитку регіону

Варто зазначити, що І. Шкуратова, розглядаючи систему державного управління розвитком аграрного сектора регіону в умовах невизначеності і ризику, указує на те, що в більшості випадків ризик характеризують як вплив випадкових змінних на окремі економічні об'єкти, які неможливо конкретизувати й усунути [6, с. 6]. На думку автора, причиною цього є те, що ризику властиві об'єктивна та суб'єктивна характеристики. Об'єктивізм ризику може бути зумовлений, наприклад, глобалізацією, розгортанням військово-політичних конфліктів тощо.

Підкреслимо, що необхідно розрізняти суб'єктивізм ризику та його моніторингу. Перший «різновид» суб'єктивізму відзначається залежністю процесу виникнення ризику від волі людини. Відтак, посадова особа повинна постійно усвідомлювати, що прийняте нею державноуправлінське рішення може нести певний ризик для суспільства в цілому чи окремих громадян. Щодо суб'єктивізму під час оцінювання ризику, то він можливий через брак знань посадовців, неможливість здійснення ними повноважень, зокрема небажання виявляти ризики. Відсутність законодавчого закріплення таких повноважень є об'єктивною причиною для їх невиконання, але може мати суб'єктивну природу – зацікавленість законодавця в затягуванні процесу визначення відповідних прав і обов'язків посадовців. Безперечно, заважати процесу оцінювання справжнього рівня вияву ризику може не тільки формалізм дій посадових осіб органів державної влади, а й їх непідготовленість через обмеженість у матеріально-фінансових, кадрових, інформаційних та

інших ресурсах.

Через неможливість дистанціювання від ризиків у науковому середовищі точаться дискусії щодо мінімізації ризиків і навіть управління ними з метою нейтралізації. Зокрема, розробляються концепції сталого розвитку в умовах зростання ризику, установлення та фіксація його меж, програми щодо вирішення проблем забезпечення загальної та регіональної безпеки тощо. Проте врахування, за Е. Гіденсом, потребує той факт, що, на жаль, залишається без уваги, а саме: ризик має своє середовище, яке інституціалізується [2]. При цьому суспільство стикається з проблемою перенасичення ризиками, їх накопиченням, а також знань щодо них; навпаки, недостатньою є кількість експертів, які б могли вдало оперувати інструментами із їх (ризиків) усунення в соціальних системах.

Важливо, що за кордоном управління ризиками різного рівня вияву відбувається згідно із міжнародним стандартом – ISO 31000: 2009 «Менеджмент ризиків. Принципи і керівні вказівки» [7]. Він визначає структуру та процес управління ризиками й може бути використаний будь-якою організацією, установою та підприємством незалежно від їх розміру, виду діяльності або галузі. В Україні система безпеки теж залежить від державної політики, яка спрямована на формування стандартів і нормативів. Зокрема, затверджено Державний класифікатор та розроблено соціальні стандарти відповідно до Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» [5, ст. 27]. Дотримання цих правових документів має сприяти захисту всіх категорій населення в різних сферах діяльності.

Дослідження показало, що для ідентифікації місця й ролі ризиків в управлінні регіональним розвитком учені застосовують різні підходи – соціальний, економічний і технічний. Так, у межах економічної науки ризик розглядається як монополізоване становище на регіональному ринку, виникнення промислових аварій у регіоні тощо. Однак подібна характеристика ризику є однобічною, оскільки належним чином не врахована соціальна складова.

На наше переконання, причини виникнення ризику доцільно пов'язувати із суб'єктивністю й об'єктивністю (незалежністю від волі людини самого процесу) виникнення тих чи інших ризик-подій та ситуацій, які позитивно або негативно можуть впливати на соціально-економічний розвиток регіонів. В останньому (найбільш небажаному) випадку варто здійснювати прогнозування ймовірних відхилень від такого розвитку, тобто максимально передбачити ризик-події та визначити фактори їх виникнення, і вчасно вжити всіх необхідних дій. Уважаємо, що пізнання ризику доцільно здійснювати крізь призму *аксіологічного, гносеологічного, системного та ситуаційного підходів*. Застосування перших двох підходів (гносеологічного й аксіологічного) обґрунтовує галузь науки «Філософія», а системного та ситуаційного підходів – наука «Державне управління», підґрунтя якої становлять положення менеджменту. Вона має міждисциплінарний характер, і може до-

помогти комплексно підійти до визначення ризиків. Крім того, наука «Державне управління» відводить визначальне місце розвитку регіонів, специфіка яких тільки ускладнює вирішення питання управління ризиками та їх групування.

Висновки. Підсумуємо, державна політика соціально-економічного регіонального розвитку має реалізовуватися за допомогою системи управління ризиками. Відповідно до неї суб'єкт управління ризиками повинен прагнути досягнення мети – мінімізації та/або нейтралізації дії ризику мезосередовища (регіону), а також факторів їх виникнення, що заважають соціально-економічному розвитку регіону, шляхом реалізації низки повноважень і заходів. Суб'єкт управління представлений державою, власне її уповноваженими органами влади, які виконують функції планування, організації, мотивації та контролю, і керуються загальними та спеціальними державноуправлінськими принципами, що дозволяють завчасно ідентифікувати й оцінити ризики. Відтак, об'єктом державного управління виступають ризики, які впливають на регіон, насамперед, як на мезосередовище, і можуть заважати його соціально-економічному розвитку.

Список використаних джерел

1. Алпеев А. С. Проблемы корректного определения термина «риск» и терминов на его основе / А. С. Алпеев // Надежность. – 2013. – № 1 (12). – С. 53–59.

2. Гиденс Э. Понятие риска / Э. Гиденс // THESIS. – 1994. – № 5. – С. 40–102.

3. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. – К.: НАДУ, 2010. – 820 с.

4. Панфилова Э. А. Понятие риска: многообразие подходов и определений / Э. А. Панфилова // Теория и практика общественного развития. – 2010. – № 4. – С. 30–34.

5. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії [Електронний ресурс]: Закон України від 05.10.2000 р. № 2017-III. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2017-14>.

6. Шкуратова І. І. Державне управління розвитку аграрного сектора регіону в умовах невизначеності і ризику: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / І. І. Шкуратова; Рада по вивч. продукт. сил НАН України. – К., 2010. – 20 с.

7. ISO 31000 – Risk management [Electronic recurs]. – Access to: [http://www.iso.org/iso/home/standards/iso31000.htm?=.](http://www.iso.org/iso/home/standards/iso31000.htm?=)

8. The Law of Ukraine “On Principles of regional policy” from February, 5th, 2015, [Electronic resource], Access mode: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/156-19>.